

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

**O’QITUVCHILARNI INTELLEKTUAL RIVOJLANTIRISH JARAYONI -
PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA**

Tashbayeva Ugilshod Abduvaxidovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Boshlang’ich ta’lim kafedrası o’qituvchisi

ugilshodabduvaxidovna@gmail.com

Ilmiy rahbar. p.f.f.d., (PhD). dots. G‘.Y.Salomov

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogika fanida bo'lajak mutaxassislarining intellektual harakatchanligini rivojlantirish jarayonini nazariy o'rganishga bag'ishlangan. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'qituvchilari orasida hissiy intellekt, psixologik va pedagogik tushuncha sifatida rivojlanishning nazariy asoslari muhokama qilinadi. Hissiy intellektni rivojlantirishning zamonaviy va samarali usullari, hamda talabalarining intellektual harakatchanligini rivojlantirish bo'yicha turli pozitsiyalari keltirilgan, o'rganilayotgan hodisaning faol rivojlanishiga hissa qo'shadigan umumlashtirilgan yondashuvlar ochib berilgan.

Kalit so'zlar: intellektual harakatchanlik, rivojlanish jarayoni, kelajakdagi mutaxassis, oliy ta'lim muassasasi, hissiy intellekt, his-tuyg'ular, empatiya, kompetentsiya, hissiy holat.

Аннотация: Данная статья посвящена теоретическому изучению процесса развития интеллектуальной мобильности будущих специалистов в области педагогики. Также среди учителей начальной школы обсуждаются теоретические основы эмоционального интеллекта как психолого-педагогической концепции. Представлены современные и эффективные методы развития эмоционального интеллекта, а также различные позиции по развитию интеллектуальной мобильности студентов, выявлены обобщенные подходы, способствующие активному развитию изучаемого явления.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

Ключевые слова: интеллектуальная мобильность, процесс развития, будущий специалист, эмоциональный интеллект вуза, отрицательные эмоции, эмпатия, компетентность, эмоциональное состояние.

Abstract: This article is devoted to the theoretical study of the process of developing the intellectual mobility of future specialists in the field of pedagogy. Also, the theoretical foundations of emotional intelligence, as a psychological and pedagogical concept, are discussed among elementary school teachers. Modern and effective methods of developing emotional intelligence, as well as various positions on the development of intellectual mobility of students are presented, generalized approaches that contribute to the active development of the studied phenomenon are revealed.

Key words: intellectual mobility, development process, future specialist, higher education institution emotional intelligence, negative emotions, empathy, competence, emotional state,

Ma’lumki, hozirgi vaqtda mamlakatimiz ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning bosh maqsadi raqobatbardosh kadrlar tayyorlash bo‘lib, ularning kasbiy ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, zamonaviy talablarga muvofiq kasbiy bilimlar bilan qurollantirish mexanizmlarini joriy etish asosida uzluksiz kadrlar tayyorlashni amalga oshirish ta’lim bo‘yicha davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida qaralmoqda. 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-sonli qaror asosida tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmonda, O‘zbekiston Respublikasida oliy ta’limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish, oliy ta’limni modernizatsiya qilish, ilg‘or ta’lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy sohani rivojlantirish ustovor vazifa sifatida belgilab berilgan. Ushbu Konsepsiya O‘zbekiston Respublikasida oliy ta’limni rivojlantirishning strategik maqsadlari, ustuvor yo‘nalishlari, vazifalari, o‘rta va uzoq muddatli istiqbolidagi rivojlanish bosqichlarni belgilab, sohaga oid fan dasturlar va kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish uchun asos bo‘ladi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 11-iyuldagi PQ-4391-son “Oliy va o‘rta maxsus ta’lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi Qarorida quyidagi asosiy vazifalari etib

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” **XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

belgilangan: oliy va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi sohasida zamonaviy bilim va yuksak ma’naviyaxloqiy fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlashga qaratilgan yagona davlat siyosatini amalga oshirish; ta’limning yangi pedagogik texnologiyalari va o‘qitish uslublarini joriy etishning xalqaro amaliyotga muvofiq ta’lim jarayonini tashkil etish, o‘quv rejalari va fan dasturlarini takomillashtirish, o‘qitishning zamonaviy shakllari va axborot-kommunikasiya texnologiya vositalarini joriy etgan holda o‘quv jarayonini sifat jihatidan yangilash; zamonaviy axborot-kommunikasiya texnologiyalarini joriy etish orqali talabalarni jahon ta’lim resurslari, ilmiy adabiyotlar elektron katalogi va ma’lumotlar bazasidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va hokazo [1].

Pedagog kadrlar tayyorlash tizimida ta’lim jarayonini tashkil etishda o‘zaro ta’sir jarayonining ahamiyatini, ya’ni kasbiy ahamiyatga ega bo‘lgan shaxsiy xususiyatlarning rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etuvchi quyidagi natijalarga erishish mumkinligini inobatga olish zarur:

- shaxsning psixologik xususiyatlarining o‘zgarishi;
- ma’naviy va madaniy tushunchalarning rivojlanishi;
- kasbiy kompetentlilik darajasini ortishi;
- o‘zini-o‘zi anglash va o‘zini-o‘zi baholash ko‘nikmalarining rivojlanishi;
- hamkorlikdagi faoliyatni vujudga kelishi va unda axborotlar almashinuvi natijasida kasbiy faoliyatga psixologik moslashuvning vujudga kelishi;
- subyektning faolligi va tashabbuskorligining rivojlanishi.

Hissiy intellekt - yurak va aqlning to‘qnashuvi. Hissiy intellekt (odatda “EQ” deb qisqartiriladi, hissiy koeffitsient uchun) bu o‘zida ham, boshqalarda ham his-tuyg‘ularni idrok etish, nazorat qilish va baholash qobiliyatidir. Bu tushuncha 1930-yillarda ijtimoiy intellekt bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar va 1970-yillarda intellektning turli shakllari bo‘yicha olib borilgan ishlar natijasida paydo bo‘lgan. 1990-yillarda amerikalik psixolog Daniel Goleman "Emotional Intelligence: Why it Can Matter More Than IQ" nomli kitobini nashr etdi. Kitobda u hissiy intellektning beshta "tarmoqlar"ini aniqladi: his-tuyg‘ularingizni bilish, his-tuyg‘ularingizni boshqarish, o‘zingizni

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” **XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

rag'batlantirish, boshqa odamlarning his-tuyg'ularini tan olish va tushunish va munosabatlarni boshqarish.

Goleman yuqori EQni samarali biznes rahbarlari orasida umumiy xususiyat sifatida belgilaydi. Uning ta'kidlashicha, hissiy aql bo'lmasa, rahbar cheksiz energiya va g'oyalarga, idrok etuvchi va mantiqiy aqlga va ta'sirchan malakaga ega bo'lishi mumkin, ammo baribir samarasiz va ilhomlantirmaydi. “Eng samarali rahbarlar bir jihati bilan bir xil: ularning barchasi yuqori darajadagi hissiy intellektga ega”, - Daniel Goleman [2;37].

Hissiy intellekt besh turkumdan iborat:

- 1. O'z-o'zini anglash (his-tuyg'ularni tan olish va tushunish qobiliyati).
- 2. Ijtimoiy ko'nikmalar (umumiy soha topish va munosabatlarni o'rnatish qobiliyati).
- 3. O'z-o'zini tartibga solish (impulslar va his-tuyg'ularni boshqarish qobiliyati).
- 4. Hamdardlik (boshqa narsalarni tushunish qobiliyati). odamlarning his-tuyg'ulari).
- 5. Motivatsiya (quvvat bilan maqsadlarga erishish istagi).

Golemanning ta'kidlashicha, yuqori EQ boshqa muhim yetakchilik xususiyatlarini osonlashtiradi. Masalan, boshqa odam nimani his qilayotganini aniqlik bilan tushunish qobiliyati (hamdardlik) bu tuyg'uni va undan kelib chiqadigan har qanday xatti-harakatlarni boshqarishga imkon beradi. Shuningdek, o'ziga xos xususiyatlar yetakchilik uchun muhim, ammo EQ - yosh, tajriba va o'z-o'zini aks ettirish bilan o'sib boradi. Yangi va intiluvchan rahbarlarga tajribali kishilar maslahat beradi; birgalikda, o'tmish va kelajak jarayonlarini, turli javoblarini va hissiy nuqtalarini muhokama qilishadi. Shu tartibda hissiy yetuklikni oshirishga intiladi. 1999-yilgi tadqiqot shuni ko'rsatdiki, xizmat ko'rsatadigan ko'p tarmoqli kompaniyaning EQ bo'yicha yuqori ball olgan hamkorlari boshqa hamkorlarga qaraganda 1,2 million dollar ko'proq foyda keltirgan. Boshqa tadqiqotlar EQ va samaradorlik o'rtasidagi o'xshash bog'liqlikni ko'rsatdi. Aftidan, hissiy muvozanat kasbiy muvaffaqiyatining asosiy omilidir [3,16].

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” **XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

Yuqorida keltirilgan fikrlarga asoslanib aytish mumkinki, pedagoglarning kasbiy faolligini oshirish, refleksiv qobiliyatlarini takomillashtirish, ma’naviy va madaniy tushunchalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan o‘zaro ta’sirni vujudga keltiruvchi shaxslararo aloqalarni amalga oshirishda ilmiy-nazariy va amaliy ahamiyat kasb etuvchi pedagog kadrlar tayyorlash tizimini joriy etish zarur. Pedagog kadrlar tayyorlash jarayonlarini tashkillashtirishda subyektning ichki imkoniyatlarini harakatga keltiruvchi, tushunchalarini mustaqil ravishda rivojlantirishga ko‘maklashuvchi, pedagogikaning “tarbiya”-“o‘zini-o‘zi tarbiya”, “ma’lumot”-“mustaqil ma’lumot”, “ta’lim”-“mustaqil ta’lim” tushunchalari bir-birini to‘ldiruvchi hamda biri-ikkinchisining, ikkinchisi-uchinchisining ta’minlovchisi sifatida shaxsning rivojlanishi hamda shaxsiy qobiliyatlarini shakllantirish uchun xizmat qilishini inobatga olish zarur. Bo‘lajak o‘qituvchi tashkiliy va pedagogik madaniyatini shakllantirishning asosiy vositasi sifatida ijodiy vaziyatlarda madaniy ko‘nikmalarni shakllantirish dasturi ishlab chiqildi. Dasturning tarkibiy bo‘g‘ini amaliy mashg‘ulotlarda (eksperimental guruhlarda) qo‘llanadigan ijodiy vaziyatlardir.

Yangi psixologik, pedagogik va ta’lim standartlari zamonaviy o‘qituvchidan o‘quvchilarning o‘quv jarayonining samaradorligini oshirish va shaxsiy va ta’lim olish imkoniyatini ta’minlash uchun aniqlanishi kerak bo‘lgan individual xususiyatlarini aniq aniqlashni talab qiladi. Ko‘pincha o‘qituvchilar intuitiv ravishda (o‘z tajribasi, fikrlash qobiliyatlari va tug‘ma hissiy-psixologik yo‘nalishlari asosida) o‘quvchilarning shaxsiy xususiyatlari va imkoniyatlarini aniqlaydilar. Ushbu diagnostika usuli materialni o‘zlashtirish bilan bog‘liq muammolardan qochishga yordam beradi, lekin o‘quvchiga o‘z ta’lim strategiyalari va faoliyat usullarini ishlab chiqish va rivojlantirishga imkon bermaydi. Bunday holda, o‘qituvchining "hissiy intellekti" haqida gapirish o‘rinlidir, bu ilmiy jamiyatda o‘zining va boshqalarning his-tuyg‘ulari va his-tuyg‘ularini tan olish va olingan ma’lumotlardan xatti-harakatlarni tartibga solish, fikrlash va nazorat qilish uchun foydalanish qobiliyatini anglatadi. hissiy soha. O‘qituvchining "hissiy intellekt" fenomenini o‘rganishning dolzarbligi kognitiv va ta’sirchan jarayonlarning o‘zaro bog‘liqligini tahlil qilishga mahalliy va xorijiy kognitiv olimlarning qiziqishi ortishi bilan asoslanadi. o‘qituvchi talabalarning shaxsiy va intellektual rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlarni yaratgan taqdirdagina mumkin bo‘lgan o‘quv jarayonidir. Ushbu atama tadqiqot va

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” **XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

jurnalistik adabiyotlarda psixologlar Piter Salovey va Jon Mayer tomonidan ommalashgan. Olimlar hissiy intellektni insonning ijtimoiy intellektning bir qismi sifatida qabul qilishdi, bu uning muloqot qilish va ijtimoiy aloqa qilish qobiliyatini belgilaydi. Biroq, insonning hissiy sohasini chuqur o'rganish ancha oldinroq - 1986 yilda , hissiy intellektni emotsionallik koeffitsienti yordamida sinab ko'rishni taklif qilgan Ueyn Peynning " *Tuyg'uni o'rganish : hissiy intellektni rivojlantirish*" nashri bilan boshlangan. Shu bilan birga, emotsionallikni aniqlash ko'p jihatdan insonning aql-zakovatiga tashxis qo'yish bilan o'xshash edi[8,19].

Hozirgi vaqtda Daniel Goleman va Piter Salovey va Jon Mayer tomonidan taklif qilingan hissiy intellektning ikkita qabul qilingan modeli mavjud. Birinchi model hissiy intellektni tizimli ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi, ikkinchisi esa ushbu hodisaning protsessual tomonini ko'rib chiqishga qaratilgan. D. Goleman modeli emotsional intellektning besh komponentini o'z ichiga oladi, xususan:

- 1) o'z his-tuyg'ularini tushunish yoki anglash;
- 2) his-tuyg'ularingizni boshqarish;
- 3) o'z-o'zini rag'batlantirish;
- 4) boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish yoki anglash;
- 5) munosabatlarni boshqarish (ya'ni boshqalarning his-tuyg'ularini boshqarish) [4, 315].

Jarayon modeli hissiy intellektning to'rt jihatini, shu jumladan tegishli ijtimoiy kompetentsiyalarni o'z ichiga oladi: his-tuyg'ularni farqlash, mavjud his-tuyg'ularni anglash, hissiy sohani boshqarish, olingan bilimlardan foydalanish [7, 43].

Demak, o'qituvchining hissiy intellekti moslashish tizimining elementi bo'lib, o'qituvchi uchun asosiy moslashish mexanizmi bo'lib xizmat qiladi: ya'ni vaziyatga qarab harakat qilish va ushbu vaziyatga adekvat qarorlar qabul qilish qobiliyatini nazarda tutadi. O'qituvchining hissiy intellekti kontekstida uning nizolarga chidamliligi bilan bog'liqligini ta'kidlash kerak. Shunday qilib, A.A. Bochaver zamonaviy o'smirlarning axloqiy ko'rsatmalarining o'zgarishi va ularning keksa o'qituvchilarning mafkuraviy tizimlariga zidligi tufayli maktablarda ziddiyatli vaziyatlarning ko'payishini ta'kidlaydi. Bitta ziddiyatli vaziyatni ijobiy hal qilishni kafolatlaydigan o'qituvchining xatti-harakati boshqa ziddiyatli vaziyatlarda har doim ham mos kelmaydi. O'qituvchi uchun

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” **XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

moslashuvchan psixikaga va rivojlangan hissiy intellektga ega bo'lishi juda muhim, bu murakkab muloqot holatlariga yechim topishga yordam beradi. Biroq, kasbiy tajriba ortib borishi bilan, bu ko'nikma ko'pincha deformatsiyalanadi va natijada pedagogik vaziyatlarni hal qilish uchun stereotip usullardan foydalanadigan o'qituvchilar tomonidan butunlay xiralashadi [4, 151].

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, o'qituvchining hissiy intellektining rivojlanmaganligi o'qituvchi tomonidan talabalarga nisbatan tajovuzkorlikning namoyon bo'lishiga yordam beradi. O'qituvchining tajovuzkorligi o'smirlarda psixologik travma yaratadigan psixologik zo'ravonlik turlaridan biridir. O'qituvchining tajovuzkor xatti-harakati qurboniga aylangan bolalar tajovuzkorlikning kuchayishi, o'ta aybdorlik tuyg'usi, tengdoshlariga nisbatan o'zini past baholash va kamdan-kam hollarda avtotajovuz ko'rinishida namoyon bo'ladigan o'z joniga qasd qilish tendentsiyalari bilan ajralib turadi. Bundan tashqari, o'qituvchining tajovuzkorligi muammosi, o'qituvchining namuna sifatida maktab jamoasini o'qituvchi tomonidan zo'ravonlik qurboni bo'lgan sinfdoshini bezorilik qilishga undashi bilan yanada og'irlashadi. E.Gallo maktab o'qituvchilarining tajovuzkor xatti-harakatlarini tahlil qilib, o'qituvchining yoshi uning o'quvchilarga bo'lgan munosabatiga ta'sir etmaydi, balki hal qiluvchi omil uning jinsi va ish tajribasidir, degan xulosaga keladi. Shu bilan birga, maktablarda uzoq vaqt ishlagan va katta pedagogik tajribaga ega bo'lgan o'qituvchilar o'quvchilarning fikrlarini rad etishlari bilan ajralib turadi, yosh o'qituvchilar esa o'smirlarning ijodiy ko'rinishlariga yuqori sodiqliklari bilan ajralib turadi [5,78].

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 11-iyuldagi PQ-4391-son “Oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida” gi Qarori. www.lex.uz
2. Umarov Alisher Yusubjanovich BO‘LAJAK O‘QITUVCHINING KASBIY - INTELLEKTUAL QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA IJTIMOY HAMKORLIKNING AHAMIYATI International scientific-practical conference, November 13, 2023 505-508 betlar.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

3. Aleksandrova N.P. Hissiy intellekt o'qituvchilik faoliyatini o'z-o'zini tartibga solish omili sifatida. // Moskva davlat biznes boshqaruvi akademiyasining axborotnomasi. Seriya: falsafiy, ijtimoiy. va tabiiy fanlar. 2011. No 5. S. 171-177.
4. Bochaver A.A. Bezorilik tadqiqot ob'ekti va madaniy hodisa sifatida. / A.A. Bochaver K.D. Xlomov // Psixologiya. 2013. No 3. P. 149-159.
5. Gallo E., Gerzon M.: Kets de Vries M. Qiyin odamlar bilan muomala qilish: hissiy aql. / Mariya Chomaxidze-Doronina tomonidan ingliz tilidan tarjima. 2-nashr. M.: Mann, Ivanov va Ferber: Garvard biznes sharhi matbuoti, 2021. 149 b.
6. Goleman D. Hissiy intellekt. [tarjima. ingliz tilidan A. P. Isaeva]. Moskva: AST: Astrel, politsiyachi. 2011. 478 b.
7. Sergienko E.A. J. Mayer, P. Salovey, D. Caruso tomonidan "Hissiy intellekt" testining rus tilidagi moslashuvi. / E.A. Sergeenko, I.I. Vetrova. M.: Smysl, 2017. 139 b.
8. Solodkova T.I. Hissiy intellekt charchash sindromini english va uning o'qituvchilar orasida rivojlanishi uchun shaxsiy manba sifatida: dissertatsiya referati. ... psixologiya fanlari nomzodi. Irkutsk, 2010. 160 b.